

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

M. D. Rettigové 4

116 39 Praha 1

Katedra českého jazyka a literatury

**Současný knižní trh. Terénní anketní šetření
mezi knihkupci i zákazníky a závěry z něho.**

**The Contemporary book market. Field Inquiry
research among both booksellers and customers and
its evaluation.**

Rok: 2010 / 2011

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Ondřej Hník Ph.D.**

Autorka bakalářské práce: **Lucie Kubecová**

Kačínská 1320/4, Praha 9

český jazyk - dějepis

studium prezenční

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 20.6. 2011

.....
Lucie Kubecová

Poděkování

PhDr. Ondřeji Hníkovi Ph.D. děkuji za odborné vedení, poskytování cenných rad a vzájemné debaty, jež mnohdy nasměrovaly mou práci jiným, správnějším směrem, Michalu Černíkovi a Karlu Sýsovi za ochotu, se kterou se se mnou podělili o rozšířený článek o současné literatuře, Lence Procházkové za poskytnutý rozhovor a vstřícnost, se kterou si se mnou povídala, JUDr. Aleši Pejchalovi za poznatky ze psaní svého beletristického díla a za přínosné názory na současnou literaturu, Petru Krčmářovi, šéfredaktorovi serveru Root.cz, který se se mnou podělil o rozhovor s Martinem Lipertem a o nejnovější informace týkající se eknih, Danieli Krumlovi z Knihkupectví Miloslava Krumlová, jež mi dovolil alespoň částečně nahlédnout do prodejnosti knih, Luděkovi Blažkovi ze Svazu českých knihkupců a nakladatelů, který mi poskytl cenné informace z prostředí knižního trhu i všem ostatním, kteří si našli čas a vyplnili mé anketní dotazníky.

Anotace

Cílem bakalářské práce je zmapovat současný český knižní trh a na pozadí běžně dostupných dat prezentovat závěry mých anketních šetření.

Práce se dále opírá o statistické údaje a o informace, které mi poskytli reprezentanti českého knižního trhu.

Po uvedení do tématu rokem 1989, který je považován za významný mezník, od jehož počátku datujeme knižní současnost, se věnuje struktuře knižního trhu v letech 2001 až 2010, aktuálnímu problému knižního trhu, kterým je zvýšení DPH na knihy a novému způsobu ve čtení, jimiž jsou elektronické knihy. Práci také obohatily rozhovory se dvěma stále tvořícími českými autory, kteří mimo jiné vyjádřili i svůj názor na současný knižní trh.

Abstract

The aim of the bachelor thesis is to present an overview of the Czech book market. At the same time there should be given the outcome of my own inquiries as compared with the currently available data.

The thesis is based on the statistical data and information which were offered to the author by the representatives of the Czech book market.

The introductory part which marks the year 1989 as the start of the contemporary book history is followed by the characteristics of the book market structure during the years 2001 - 2010. The impact of the decisive factors, in particular the V.A.T. increase, and the new modes of reading such as electronic books ,are analysed.

The thesis was complemented by the face to face interviews with two contemporary Czech authors who at this occasion presented their opinions on the latest developments of the Czech book market.

Klíčová slova

Kniha

Knižní trh

Elektronická kniha

Vydavatel

Čtenář

Literární kultura

Obsah

1. Úvod

- 1.1. Úvodní slovo Karla Čapka o knihách str. 8
- 1.2. Cíl a metodika práce str. 9

2. Současný knižní trh. Terénní anketní šetření mezi knihkupci i zákazníky a závěry z něho.

- 2.1. Kniha a její postavení..... str. 10
- 2.2. Knižní trh po listopadu 1989..... str. 12
- 2.3. Charakteristika současného knižního průmyslu..... str. 17
- 2.4. Knižní trh v letech 2001 – 2010..... str. 19
 - 2.4.1. Struktura knižního trhu v letech 2001-2005..... str. 19
 - 2.4.2. Struktura knižního trhu v letech 2006-2010 str. 31
- 2.5. Ohrožení knižního trhu – zvýšení sazby DPH na knihy str. 41
- 2.6. Revoluce ve čtení s názvem e-books str. 44
- 2.7. Rozhovor se spisovatelkou Lenkou Procházkovou str. 49
- 2.8. Rozhovor s advokátem a spisovatelem JUDr. Alešem
Pejchalem str. 53

3. Závěry anketních šetření a důsledky vývoje současného českého knižního trhu na českou společnost str. 56

4. Seznam příloh str. 60

5. Bibliografie str. 61

1. Úvod

1.1. Úvodní slovo Karla Čapka o knihách

„Kniha je nejmocnější zbraní národa. Národ, který si váží knih, váží si zároveň své duchovní nezávislosti a neztratí ji, dokud bude mít svou literaturu.“

1.2. Cíl a metodika práce

Práce zohledňuje aspekty jak z oblasti literatury, tak i ekonomiky a čerpá ze statistických údajů vydávání děl v letech 2001-2010. Nastíní základní fakta o produkci knih, počtech registrovaných nakladatelů i počtech vydaných překladů. Odpoví nám na otázku, zda je kniha stále aktuálním zábavním a výukovým artiklem či v dnešní komerční době upadá a je nahrazována masovými médii, jakými jsou televize nebo periodický tisk. Poukáže na nové způsoby ve čtení, jimiž jsou elektronické knihy, a neopomene zmínit ani hrozbu pro knižní trh, kterou s sebou přinese vyšší daňové zatížení na knihy.

Nejde mi o to vyčerpávajícím způsobem prezentovat údaje ze všech dosavadních šetření, cílem práce je zhodnotit mnou získané informace, sumarizovat data kvantitativního charakteru a pokusit se je interpretovat na pozadí základních informací o českém knižním trhu.

Práce však nejprve přiblíží, kdy se začal současný český knižní trh kultivovat a jaké postavení měl po listopadu roku 1989, který je považován za významný historický mezník, během něhož došlo k výraznému uvolnění a možnosti publikace dosud zakázaných autorů. Vysvětlí, jaký následek měla v této době publikační exploze, a jak se čtenář vyrovnával s množstvím titulů objevujících se na české literární scéně.

2. Současný knižní trh. Terénní anketní šetření mezi knihkupci i zákazníky a závěry z něho.

2.1. Kniha a její postavení

Kniha je již odedávna médiem, které hraje významnou roli v životě lidí i celých národů. V dobách utlačování a společenské nesvobody se stala artiklem, který kolem sebe sjednocoval skupiny obdobně smýšlejících občanů. Stala se prostředkem k dosažení ideologických cílů i jejich odpůrcem. Kniha byla vždy symbolem doby, oporou pro vyjádření vlastních myšlenek a podněcovala k zamyšlení nad současnou situací. Úloha knihy se však neomezuje pouze na propagandu myšlenkového směru, ale vzdělává, baví nás a mnozí v ní spatřují únik od každodenního všedního života.

Kniha se během století měnila a diferencovala stejně jako její čtenáři. V České republice se knižních titulů na pultech objevuje stále více, avšak čtenářů ubývá. Čím je způsoben tento rozkol, je více než zřejmé. Masová média zaujímají v současné době přední postavení nejen v myslích mladých lidí a školáků, ale i současné populace obecně. Slovy českého spisovatele Michala Černíka: *„Literatura, jejímž hlavním výrazem je kniha, byla zdegradována na zboží a zbožím se stal i spisovatel, pokud rezignoval na uměleckou výpověď z prostého tržního oportunismu, aby se mohl jako spisovatel realizovat.“*¹

Kniha, tedy kvalitní kniha, však není pouze vazba spojující listy, je to nástroj, jež nám dává během čtení možnost rozvoje vlastní představivosti, dovoluje nám vybarvit si vlastní svět, její význam

¹ Citace pochází od spisovatele Michala Černíka z článku „Nepotřebnost literatury a bezprizornost spisovatele“, který byl vytištěn v Britských listech dne 24.11.2005.

se skrývá hluboko v inkoustových řádkách a je pouze na nás, zda jej objevíme či nikoli.

2.2. Knižní trh po listopadu 1989

Na první pohled se zdá spojení "Současný knižní trh" jako jasné a zřejmé. Současnost je to, co nás obklopuje, zahrnuje vše, co vidíme kolem sebe, knihy, jež se objevují na pultech knihkupectví, časopisy, které právě vycházejí. Kde však začíná současnost a jaký časový úsek zahrnuje? Kde je dílčí mezník odlišující přítomnost od minulosti?

Podle knihy "Paměť a dějiny" francouzského historika Jacques Le Goffa je v dějepisectví za počátek současnosti považován výrazný ideologický předěl v dějinách lidstva. Je přirozené, že periodizace se odvíjí od významných událostí dějin, revolucí, válek či změn politického režimu. Pro Francii to byla Velká francouzská revoluce, pro Českou republiku pád komunistického režimu v roce 1989. Od tohoto roku tedy hovoříme o počátku literární přítomnosti, a ačkoli se nelze s tímto obdobím, z pohledu roku 2011, identifikovat jako se současností české literatury a nedokážeme jej vnímat jako stejnorodé, je tento rok klíčovým mezníkem, a to i přes skutečnost, že jeho přímý vliv nedosahuje až do dnešních dnů.

S pádem komunismu v listopadu 1989 přišlo zrušení cenzury, která po dlouhou dobu omezovala rozvoj literatury. Do české kultury a společnosti vůbec se tak začaly vracet demokratické principy. Nastal čas, kdy byla možnost naplno a svobodně rozvíjet literární život, což podnítilo vznik nových nakladatelství. Zatímco před listopadem jejich počet činil zhruba padesát, bezprostředně po roce 1989 se vyšplhal na téměř dva a půl tisíce, k čemuž přispěl i přesun některých exilových vydavatelství² do České republiky. Došlo ke vzniku nových časopisů a k obnovení těch, jež byly na počátku sedmdesátých let zakázány. Tři

² Exilová vydavatelství zahrnovala nejen spisovatele v exilu, ale i spisovatele domácí, kteří vydali svá díla v zahraničí. Patří sem například Sixty-Eight Publishers, Rozmluvy, Index nebo Arkýř.

proudy literatury, do té doby účinkující na literární scéně (oficiální, exilový a samizdatový), se slily v jeden, což způsobilo salvu titulů na knižní pulty. Těmi nejvyhledávanějšími se staly právě tituly samizdatové a exilové, jelikož lidé prahli po literatuře, která byla doposud tabuizována. Vydávalo se velké množství nikdy nevydaných hodnotných děl, např. Jana Skácela, Oldřicha Mikuláška nebo Jiřího Žáčka. V próze dominovala například díla Josefa Škvoreckého či Ludvíka Vaculíka. Mnoho lidí se snažilo prosadit a uplatnit v literárním životě, který po 40 let omezoval komunistický režim, uspěli však jen někteří. Upřednostňování dosud zakázaných autorů vedlo ke snížení zájmu o autory nové, kteří se jen těžko mohli v takové konkurenci prosadit. Nicméně snažit se museli všichni.

Michal Černík charakterizoval polistopadovou éru slovy: *„Po převratu v roce 1989 jsme se zbavili bludů dob minulých, ale vzápětí myšlení naší společnosti ovládla řada nových bludů a myšlenkových klišé.“*³

Vyvstal boj nakladatelství o exilové autory, přičemž největší zájem budila tzv. "autentická literatura", zápisky a deníky z období nesvobody, které sloužily jako náhradní příručky dějin "černých let". Knižní trh zaznamenal explozi v prodeji, kdy se na pultech objevovaly zlevněné tituly oficiální literatury vedle nejnovějších vydání Škvoreckého románů. Prodávalo se všude, v pouličních stáncích, v podchodech i ve stanicích metra.

V prosinci roku 1989 byla založena profesní organizace Obec spisovatelů sdružující české a moravské spisovatele, literární vědce a kritiky. Dosud fungující Obec spisovatelů je dobrovolná profesní organizace českých a moravských spisovatelů, literárních vědců a

³ Citace z článku autora Michala Černíka „Vyděděná literatura“, uveřejněno v č.5/2010 Obrys Kmen. Týdeník pro literaturu a kulturu, str.1

kritiků. Sdružování jsou nikoli podle ideologického smýšlení, jak tomu bylo ve Svazu československých spisovatelů, nýbrž na základě prokazatelné literární činnosti. Svaz československých spisovatelů byl organizací spisovatelů a literárních vědců, kteří téměř bezvýhradně souhlasili s ideologií režimu. Organizace měla spisovatele především kontrolovat, usměrňovat a hlídat, a to vše za morální a finanční podpory státu.

Jedním z politických zadání polistopadového období bylo převedení stávajících kulturních fondů na nadace a následně i rozprodej nemovitostí, jež spisovatelé využívali pro svou tvůrčí činnost. Toto neuvážené rozhodnutí mělo za následek ztrátu ekonomického zázemí uměleckých organizací, vzhledem k tomu, že nadační princip se vůbec neosvědčil. Spisovatelské instituce tak v současné době zápasí o své přežití. To lze demonstrovat na dnešní Obci spisovatelů, které se podpory nedostává a žije v podstatě jen z nadačních fondů a podpůrných institucí, což jí přisuzuje roli prosebníka o milodar, a to vše za situace, kdy je nejvýznamnější profesní organizací spisovatelů, která chrání tvůrčí, sociální a materiální zájmy, práva svých členů a zastupuje je ve styku se státními orgány a společenskými organizacemi. Aby česká literatura pronikala za hranice naší vlasti, organizuje Obec spisovatelů každoročně seminář pro zahraniční překladatele české literatury a pedagogy, kteří oceňují nejen literární a lingvistické přednášky, ale hlavně kontakt se spisovateli, nakladateli a knihkupci. Podporuje v rámci svých možností kolektivní členy a pokouší se i o pomoc literatuře v regionech. Pro své členy vydává Obec spisovatelů čtvrtletník Dokořán, spolupracuje s kulturními organizacemi, například s Památníkem národního písemnictví, Společností Franze Kafky, Českým centrem PEN klubu, Nadací Český literární fond, Českým rozhlasem a Českou

televizí. Úzce spolupracuje s Národní knihovnou i s knihovnami regionálními.

Díky tomu, že se dlouhá léta prolínaly dvě roviny literatury (povolených a zakázaných autorů), vznikla naprosto neopakovatelná díla stejně jako poplatný literární brak.

Období let 1993 - 1999 lze dle časopisu Host⁴ charakterizovat jako období "Rozčarování"⁵. Náklady knih, zejména beletrie, výrazně poklesly a z desetitisícových se staly tisícové. Vydělovala se nakladatelství sledující dlouhodobější strategie (Torst, Argo, Atlantis) a zároveň se v této době díky odhodlanému nasazení některých knihkupců a nakladatelů začínala kultivovat podoba českého knižního trhu.

Neustále se zvyšoval počet publikací, které prošly knižním trhem, což mělo za následek čtenářovu dezorientaci v literární produkci. Zatímco například v roce 1993 vyšlo 8 203 titulů, v roce 1989 jich bylo dvakrát méně.

Období po listopadu 1989 s sebou sice přineslo publikační svobodu, ale zároveň i ztrátu postavení českých spisovatelů. V závislosti na konkurenci rozsáhlých překladů děl zahraničních autorů byl boj o čtenáře mnohem těžší. Polistopadová léta nesoucí se v duchu vítězství kvantity nad kvalitou nám ukázala, že politická svoboda není zárukou hodnotnější literatury a že o čtenáře je potřeba stále znovu usilovat.

„Každá národní literatura odedávna integrovala celou duchovní sféru národa, byla součástí národního bytí, národní existence, spoluvytvářela národní vědomí i sebevědomí, rozvíjela národní jazyk, v lidech upevňovala základní principy humanismu, posilovala je k životu,

⁴ Host - měsíčník pro literaturu a čtenáře. Časopis se věnuje reflexi české i zahraniční literární scény, přináší recenze, rozhovory s osobnostmi české literatury a kultury či ukázky ze vznikající české prózy a poezie autorů všech generací. První časopis tohoto jména byl založen v Přerově v roce 1921, dnešní podoba časopisu Host se rodila již v roce 1985.

⁵ TRÁVNÍČEK, Jiří. *Ve studených dobách svobody*, Host č.10, 2010, s.33-38

nabízela jim poznání, informace, ideály. Plnila své humanistické poslání. Kultivovala člověka, společenský prostor naplňovala lidskostí. Byla vždy jedním z článků dějinného procesu a součástí společenského dění. Ve všech kulturních zemích je literatura považována za pylon veškeré národní kultury, a tak tomu bylo i u nás. Odtud se odvíjel a měl by se dál odvíjet společenský význam literatury.“⁶ Výstižná a krásná citace Michala Černíka v článku "Nepotřebnost literatury a bezprizornost spisovatele", jehož rozšířenou a aktualizovanou verzi mi poskytl pro mou bakalářskou práci.

⁶ Citace z článku „Nepotřebnost literatury a bezprizornost spisovatele“ autora Michala Černíka, který byl vytištěn v Britských listech dne 24.11.2005.

2.3. Charakteristika současného knižního průmyslu

O současném knižním trhu a nejnovější literatuře lze zatím pronášet jen velmi omezené závěry. Je to stále probíhající neohraničený proces a je těžké jej vymezit a utřídit k přehlednosti.

Pro současný český knižní sektor je charakteristických několik okolností, které ovlivňují po několik let jeho postavení.

Nakladatelské domy si předně vymezily tematický profil, bez něhož by neměly šanci si udržet dlouhodoběji pozici.

Nadále pokračuje koncentrace knižního obchodu, některá knihkupectví vytváří řetězce, aby tak posílila své pozice, ta menší však mizí nebo upadají do spárů konkurence. Vstup obchodních řetězců na knižní trh, především oddělení prodeje knih v supermarketech, se stala velkou konkurencí i pro zavedená knihkupectví, která dostatečně nezachytila nástup moderního způsobu prodeje knih a pokulhávají v kvalitě logistiky a informačního zázemí.

Neustále dochází k růstu konkurence, což má za následek zvyšování počtu produktů na pultech. V důsledku toho nabízejí knihkupci širší škálu knih, ale většinou odebírají od nakladatelů a distributorů nižší počet exemplářů jednoho titulu. Nakladatelé se zase naučili reálněji zvažovat výši nákladu. Pro mnohé prodejce je charakteristická až přemrštěná opatrnost a zájem pouze o novinky a nechť doobjednávají dříve vydané tituly. Průměrná délka obrátkovosti knižních titulů na trhu se dnes ustálila na zhruba 12 měsících, některé beletristické tituly však "stárnou" velice rychle a již po několika týdnech začíná jejich prodej stagnovat. Neopatrnost nakladatelů způsobená plytkým marketingovým průzkumem nebo špatně zajištěnou distribucí může mít za následek, že se některé knihy ani nedostanou na knihkupecké pulty.

Dalším typickým znakem knižního trhu je fakt, že vstup cizího kapitálu do produkce knih a knižního obchodu stále není tak masivní jako v případě vydávání periodického tisku a projevuje se především v podobě dceřiných společností zahraničních nakladatelství (Euromedia - Bertelsmann, MOBA - Bastei Lübbe, Reader's Digest, Egmont ČR - Egmont, C.H. Beck apod.).

Stále vznikající nové technologie, s nimiž se nejvíce ztotožnila vydavatelství a knižní distribuce, se v knihkupecké praxi prosazují o poznání pomaleji. Ve vybavenosti našich knihkupectví počítačovou technikou a moderními systémy až na výjimky stále zaostáváme za vyspělým zahraničím, což souvisí i s nízkou úrovní využívání informačních pomůcek o dostupnosti knižních titulů na trhu. Znatelné jsou taktéž rezervy ve znalostech některých pracovníků působících v této oblasti.

Stále nejsou k dispozici přesné marketingové studie, které by komplexně vyčíslily ekonomické faktory podmiňující fungování celého českého knižního trhu jako celku i jeho jednotlivých úseků. V současnosti není možné získat dostačující počet transparentních údajů o produkci knih, jejich nákladech, obratu a zisku. Sazby za knihy se v průběhu let ustálily, a ačkoli neexistují systémy, které by určovaly jejich pevnou cenu, dodržují se ty, jež jsou doporučovány nakladateli.

2.4. Knižní trh v letech 2001 –2010

Nyní bych ráda charakterizovala knižní trh převážně z pohledu počtu vydaných titulů a aktivních vydavatelů knih, nastíním také strukturu knižní produkce v jednotlivých letech od roku 2001 až do roku 2010. Abych dosáhla co největší možné přehlednosti údajů, rozdělím charakteristiku struktury knižního trhu do 2 úseků: léta 2001 - 2005 a léta 2006 - 2010.

2.4.1. Struktura knižního trhu v letech 2001-2005

V roce 2001 zaznamenal knižní trh v České republice rekordní počet vydaných titulů, což znamenalo o 2356 titulů více oproti předchozímu roku. Čísla sice nic nevyovídají o ziscích jednotlivých nakladatelství, ale neustále se potvrzuje fakt, že klesající průměrné náklady knih čeští nakladatelé kompenzují vydáváním velkého počtu titulů, stejně jako i v následujících letech, aby tak zachovali stejný objem finančního obratu.

V České republice bylo registrováno celkem 3136 vydavatelů knih, tedy subjektů s oprávněním k produkci knih, avšak oficiální ukončení ohlásilo pouze 30 vydavatelů. Dle dostupných údajů se na celkové knižní produkci v České republice podílelo 1196 vydavatelů, kteří vydali alespoň jeden knižní titul, což svědčilo o stabilizující se koncentraci českého nakladatelského sektoru.

Žebříček největších českých vydavatelů podle počtu vydaných titulů knih za rok se v průběhu let výrazně nezměnil, tato skutečnost potvrzovala stabilizaci české nakladatelské elity a také to, že o současnou tvář českého nakladatelského podnikání a o rozhodující objem knižní produkce měla rozhodující zásluhu přibližně desetina z více než třech tisícovek registrovaných subjektů s oprávněním k vydavatelské činnosti, respektive

těch, kteří se aktivně zabývali soustavným vydáváním knih. Vydavatelské subjekty byly koncentrovány především v hlavním městě Praze.

Struktura naší knižní produkce se zásadně neměnila ani v následujících letech, převažovaly knihy v češtině tvořící 90% podíl. Dalších 556 titulů vyšlo v roce 2001 v češtině s podílem jiného jazyka a 219 titulů bylo vícejazyčných. Podíl krásné literatury na celkové knižní produkci ČR činil 3726 titulů, což znamenalo pokles, který se držel i v následujícím roce. Při vydávání dětské literatury pokračoval setrvalý trend vysokého počtu vydávaných titulů. Podíl učebnic a vysokoškolských skript přesáhl na celkové knižní produkci 12%, což absolutně znamenalo 1750 titulů. Zvýšil se také počet vydaných překladů, vyšlo 4352 titulů knih, přeložených ze 44 jazyků a 429 přeložených vícejazyčných publikací. Trojlístek jazyků, ze kterých se u nás nejvíce překládá, je dlouhodobě od "sametové revoluce" neměnný. Svou dominanci si drží angličtina, ze které pochází více než polovina všech vydaných překladů, němčina zaujímá druhé místo a francouzština zůstává s určitým odstupem na místě třetím. Překlady se na celkovém objemu české knižní produkce v těchto dvou letech podílely zhruba třetinou, což například vedle pobaltských států nebo Maďarska Česko stále řadí k absolutní světové špičce. Vysoký podíl překládaných titulů je dán tím, že čeština nepatří mezi světové jazyky, například ve Velké Británii je podíl překladů necelé 3 %, v USA pouze 1 % z vydávaných titulů.

Dostupné údaje o nakladatelských aktivitách v České republice za rok 2001 odpovídaly tendencím, jež charakterizovaly produkci knih v naší zemi po celá 90. léta a potvrzovaly skutečnost, kterou ve světě obvykle provází vydávání knih pro zhruba desetimilionový knižní trh a zemi, jejíž mateřský jazyk není jazykem světovým - výroba jednoho titulu knihy je zde nákladnější a zisky nakladatelů naopak menší.

Vysoká dynamika byla charakteristická i pro rok 2002, a ačkoli ničivé záplavy zpusťily velkou část hlavního města, počet vydaných titulů byl téměř shodný s předchozím rokem. Národní agentura ISBN⁷ za rok 2002 zaznamenala 17 083 titulů vydaných neperiodických publikací a k prosinci 2002 bylo v ČR registrováno celkem 3267 vydavatelů knih. Stávající metodika nedokázala dostatečně filtrovat zaniklé nebo činnost nevyvíjející vydavatelské subjekty od těch, které byly na vydavatelském poli aktivní. Oficiálně každoročně ohlásilo ukončení své činnosti pouze několik desítek vydavatelů knih. Na celkové knižní produkci se podílelo celkem 1259 vydavatelských domů, které vydaly alespoň jeden knižní titul.

V České republice je vydávání knižní produkce rozloženo mezi více vydavatelských subjektů než v zemích, kde docházelo k postupné přirozené profilaci a koncentraci producentů knih. Avšak rozhodující podíl české knižní produkce zajišťuje pouze několik desítek vydavatelů neperiodických publikací.

Dostupné údaje o nakladatelských aktivitách v České republice za roky 2001 a 2002, navzdory problémům a těžkostem i subjektivním nářkům a lamentacím většiny hlavních protagonistů českého knižního trhu potvrzují, že knihy u nás stále patří k významným kulturním aktivitám. Česká republika patří z hlediska počtu vydaných titulů knih k absolutní světové špičce.

Rok 2003 přinesl nárůst produkce knih u nás o více než 15%, což znamenalo nový rekord v počtu vydaných knižních titulů. Tato sumarizace vycházela z podkladů Národní knihovny ČR, respektive z údajů národní bibliografie, která byla zpracována na základě odevzdávaných povinných výtisků nakladatelů. Ačkoli se nejednalo o stále citelně chybějící údaje z

⁷ Instrukce pověřená řízením systému ISBN (mezinárodní standardní číslování knih). Jejím úkolem je přidělovat ISBN novým publikacím z přidělených bloků čísel a evidovat tyto publikace a přidělená ISBN. Národní agentura ISBN působí v České republice při Národní knihovně ČR.

marketingového přehledu o českém knižním trhu, podklady vypovídaly o vývoji a trendech knižního oboru v ČR dosti přesvědčivě. V Národní knihovně ČR evidovali celkem 16 451 titulů vydaných neperiodických publikací. Na první vydání z tohoto počtu připadlo téměř 89% celkové produkce, zbytek tvořily reedice. Tyto ukazatele se nijak výrazně neodlišují od předchozích let a dávají znatelně najevo, že český knižní trh si stále žádá především novinky a dotisků se dočká jen omezený počet titulů.

Stále docházelo k nárůstu počtu registrovaných vydavatelů knih, oproti roku 2002 se jich zaktivizovalo o sto více, jednalo se však především o zahájení činnosti nově zaregistrovaných vydavatelských subjektů, nikoli o obnovu zaniklých či nečinných. Vydávání knih u nás bylo v porovnání s jinými státy stále výrazně rozloženo mezi více vydavatelských subjektů, přestože rozhodující podíl české knižní produkce zajišťovalo pouze 300-400 vydavatelů neperiodických publikací z celkového počtu evidovaných. Více než 100 titulů za rok 2003 vyprodukovalo pouze 34 subjektů včetně vydavatelů vysokých škol a univerzit. Vůdčí "čtyřiatřicítka" zajistila vydání 6237 titulů, což představovalo takřka 40% celkové knižní produkce.

Mezi největší producenty knih, podle počtu vydaných titulů v roce 2003, patřilo pražské nakladatelství BB art, to se díky stabilnímu a razantnímu navyšování své produkce ocitlo až na vrcholu žebříčku. Součtem vydaných titulů pod jednotlivými značkami by ho předstihl pouze největší hráč na našem knižním trhu Euromedia Group, česká pobočka nadnárodního mediálního koncernu Bertelsmann Group. Pod labely Knižní klub, Ikar a Odeon bylo vydáno celkem 435 knižních titulů. Výrazný nárůst produkce vykazovaly za rok 2003 také Alpress, Albatros, Grada Publishing, Verlag Dashöfer, Portál nebo Triton.

Ačkoli má pořadí producentů knih určitou výpovědní hodnotu, nepostrádá zajímavost a umožňuje učinit si alespoň orientační představu o

obratu zmiňovaných firem, nevypovídá nic o kvalitě a redakční náročnosti připravovaných knih. Bohužel se z tohoto přehledu také nedají vyčíst takové cenné ukazatele, jakými jsou např. celkový náklad knižní produkce nebo zisk uvedených firem, které by umožňovaly objektivnější kvantitativní posouzení jejich skutečného postavení a procentuálního zastoupení na českém knižním trhu. Mezi největší producenty knih se řadili také vydavatelé vysokých škol, univerzit a státní instituce. Například Karolinum Praha, Vysoké učení technické Brno, Masarykova univerzita Brno, Vysoká škola ekonomická Praha, Vydavatelství ČVUT⁸. V přehledu největších producentů knih z oblasti univerzit a vysokých škol a také institucí státní správy se v zásadě jednalo především o přeskupování pořadí většinou stále stejných vydavatelských subjektů. Více než zdvojnásobení produkce Českého statistického úřadu vyplývalo z konečného zpracování a publikování výsledků sčítání lidu z roku 2001.

I rok 2003 přinesl pokles krásné literatury v celkové knižní produkci a to o čtyři procenta (absolutně 3498 titulů).

Ačkoli je v České republice poměrně malý knižní trh a působí na něj mnohé problémy a těžkosti, především nesvětový jazyk, dostupné údaje o vydavatelských aktivitách ukazují, že Česká republika patří v tomto směru stále ke světové špičce. Za všemi čísly a statistikami stojí obrovské úsilí autorů a tvůrců knih, jejich vydavatelů, distributorů a prodejců a především stálý zájem čtenářů, k nimž nabídka směřuje. Již obrozenecká hesla i náš první prezident Tomáš G. Masaryk prohlašoval, že národ je tak silný, kolik toho zná. České knihy tedy budou i v hodnocení našeho státu v rámci EU důležitým identifikačním znakem, z čehož budou moci být dovozovány naše znalosti.

⁸ Vydavatelství České vysoké učení technické v Praze (skripta pro všechny fakulty ČVUT, technická, odborná a vědecká literatura, technické časopisy apod.).

Rok 2004 se zapsal do paměti běžných čtenářů především cenovou válkou, kterou vyvolalo vydání pátého dílu kouzelnického učedníka Harryho Pottera⁹, a vyznačoval se z hlediska knižní produkce určitou stabilitou. Před zraky zákazníků knihkupectví však zůstala skryta pokračující koncentrace knižního obchodu, posilování velkých firem na úkor malých, volání po ochranářství pro malé knihkupecké subjekty, tlak na zvyšování rabatů na úkor nakladatelů, druhotná platební neschopnost ohrožující fungování dalších článků knižního obchodu a v neposlední řadě vehementnější zapojení obchodních řetězců do prodeje knih navzdory jejich zploštělé nabídce v porovnání s běžnými knihkupectvími. Pro objektivní hodnocení stále chybí marketingová analýza knižního průmyslu a k dispozici nejsou ani údaje o celkovém obratu, nákladech knih, ziscích, podílu na trhu. Hodnověrnou odpověď od hráčů z naší knižní sféry získáme jen stěží. Většinou vše stereotypně hodnotí spíše jako negativní, přesto stále vychází spousta nových a krásných knih.

Další nárůst produkce knih v České republice se v roce 2004 nekonal. Vyšlo celkem 15 749 knižních titulů, z toho 13 989 v prvním vydání. Rekord z předchozího roku tedy zůstal nepřekonán. Tato sumarizace opět vycházela z podkladů Národní knihovny ČR, resp. z údajů národní bibliografie. Do statistiky, která nás reprezentuje i na mezinárodním fóru, jsou zahrnuty rovněž údaje o tzv. mimotržní produkci, která se nedostane do běžné knihkupecké sítě. Patří sem především účelové nebo regionální tisky, produkce státních a vládních institucí (tzv. šedá literatura) a také řada titulů z produkce vydavatelů univerzit a vysokých škol a ústředních státních institucí. Odhadem sem z celkového počtu vydaných titulů knih patří zhruba polovina. V běžné nabídce knihkupecké sítě se objeví druhá polovina, tj. cca 8000 titulů. Metodika používaná pro

⁹ Název úspěšné řady fantasy knížek o čarodějnickém učni britské autorky J.K.Rowlingové.

sčítání vydaných titulů knih pro národní bibliografii a v Národní agentuře ISBN se bohužel odlišuje, takže zde pravděpodobně disponují čísly jinými, resp. vyššími. Do národní bibliografie se totiž nezařazují dotisky titulů knih se stejným ISBN, atlasy a mapy, bibliografie, publikace o rozsahu menším než 48 stran apod.

K 31. 12. 2004 bylo v ČR registrováno celkem 3619 vydavatelů knih a na celkové knižní produkci více podílely menší vydavatelské firmy. Vzhledem k tomu, že nebyly k dispozici přesné údaje o výši nákladů jednotlivých titulů, nebylo možné objektivně posoudit, jaký podíl připadal na vůdčí vydavatelské firmy a jaký na ty menší a malé.

Vzhledem k ukončené profilaci největších vydavatelských subjektů České republiky byl potvrzen setrvalý stav, kdo u nás patřil k největším producentům knih. Euromedia Group, česká pobočka nadnárodního mediálního koncernu Bertelsmann Group, se vyšplhala na vrchol žebříčku a stala se tak, díky celkovému součtu titulů pod jednotlivými značkami, největším vydavatelstvím u nás. V přehledu producentů knih z oblasti univerzit a vysokých škol a také ústředních institucí státní správy, zaujala první místo produkce Českého statistického úřadu. Do této oblasti řadíme zdravotnickou statistiku v podobě produkce Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR. Vydavatelská produkce těchto institucí závisí především na finálním zpracování statistických šetření a potřebách vlády či parlamentu. Rozsah knižní produkce univerzit a vysokých škol vyplývá většinou z velikosti a potřeb jednotlivých škol, a to zejména z hlediska množství přijatých studentů a otevřených oborů. O produkci univerzitních a vysokoškolských vydavatelů je v některých případech širší zájem i na běžném knižním trhu.

Podíl krásné literatury zůstal na úrovni roku 2003. Činil o něco více než 21% (absolutně 3381) a vydávání dětské literatury zůstalo stále na

vysoké úrovni. Dynamika nárůstu počtu překladů z některých slovanských jazyků, patrná od počátku 21. století, se opět týkala především slovenštiny a ruštiny. Ale i polština si udržela dosažené pozice.

Tuzemští nakladatelé mají bezpochyby značně rizikové podnikání. Snaha po dosažení zisku znamená vydávat znovu další tituly, aby se koloběh mohl opakovat. Kolik knih se skutečně prodalo a jakých obchodních výsledků dosáhli jednotliví producenti knih, se můžeme jen dohadovat, jelikož jasnější obrysy této skutečnosti jsou stále zahaleny do mlhy.

Státní ani jiné dotace na vydávání knih v ČR nejsou nijak závratné a nenesou rozhodující vliv na celkové produkci. O podporu a vydávání české literatury se stará pouze několik institucí:

1. *Institut umění* vyhlašuje rezidenční pobyty pro prozaiky, básníky a dramatiky.
2. *Odbor umění a knihoven Ministerstva kultury ČR* každoročně vypisuje výběrové dotační řízení na vydávání neperiodických publikací. Podpora je určena pro fyzické a právnické osoby poskytující veřejnou kulturní službu. Dotace jsou určeny na podporu veřejně prospěšných a nekomerčně zaměřených projektů a pokrývají autorské honoráře, autorská práva a výrobní náklady. Poskytovány jsou také grantové okruhy. Grant „*Podpora vydávání české literatury*“ je určen pro umělecká díla původní české literatury a literatur národnostních menšin v tištěné podobě i v podobě zvukové, zvukově obrazové i textově obrazové (komiksy). Dalším je například „*Podpora vydávání literární děl s velmi náročnou ediční a redakční přípravou*“, jedná se o víceletý grant pro vydávání sebraných spisů, především jejich kritických vydání a náročných edicí.

Odbor dále každoročně vypisuje výběrová dotační řízení na podporu periodik a literárních akcí. Příkladem jsou veřejné přednášky a semináře s odborným literárním zaměřením, literární večery a autorská čtení, literárně zaměřené výstavy, festivaly či soutěže.

3. Důležitou nadací je i *Nadace Český literární fond*, která podporuje formou grantů vydání či realizaci nekomerčních děl literatury, divadla, vědy, filmu a periodik. Prostřednictvím stipendií napomáhá vzniku nových uměleckých a vědeckých projektů.
4. Účelem *Nadačního fondu Obec spisovatelů* je podpora vydávání uměleckých a nekomerčních novinek původní české literatury, literární vědy, kritiky a překladů formou poskytování finančního příspěvku nakladatelům. Nadační fond rovněž poskytuje podporu zahraničním nakladatelům při vydávání překladů českých autorů.
5. *Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR* uděluje stipendia na krátkodobé (většinou měsíční) studijní pobyty – stipendia jsou určena pro zahraniční badatele. Zajišťuje základní výzkum české literatury v jazykovém i teritoriálním vymezení od počátků do současné doby. Vědecká činnost pracoviště zasahuje celé spektrum literárněvědných disciplín: literární historii, teorii literatury, výzkum literární kultury, literárněvědnou lexikografii, editologii a textologii a v neposlední řadě bibliografii a další vědeckou práci s literárněvědnými informacemi.

Rok 2005 se v ČR z hlediska knižní produkce vyznačoval stabilitou, registrováno bylo 3775 vydavatelů a vyšlo zhruba stejné množství titulů jako v roce předchozím (15 350 titulů). Jejich struktura také nedoznala výrazných změn, kvantitativní i žánrová nabídka byla bohatá, každý si tak mohl vybrat. Stále se však zvyšovala dynamika tvrdého konkurenčního

boje a v knižním sektoru pokračovala koncentrace. V regionech mizela knihkupectví vlivem generační obměny, ale zároveň byly otevřeny nové nakladatelské prodejny i literární kavárny. Knihkupci v Nizozemsku či v Belgii, což jsou země s přibližně stejnými podmínkami v používání nesvětového jazyka a s relativně malým teritoriem, čelili konkurenci například sdružováním prostředků na propagaci apod. Celkový obrat se stále jen odhadoval, a to asi ve výši 4 - 4,5 miliard Kč.

Vůdčí nakladatelské domy (Euromedia Group, Computer Press, MOBA, Grada Publishing, Albatros) svoje pozice vesměs posílily. Euromedia Group se dostala na úroveň svého vydavatelského rekordu z roku 2002. U některých dalších subjektů, např. nakladatelství Baronet, Rebo Productions, Mladá fronta nebo Triton, byla zvláště zřetelná dynamika nárůstu produkce. Pětileté časové řady podle počtu vydaných publikací zřetelně vypovídaly o soustavné a systematické ediční práci jednotlivých nakladatelství. Podíl krásné literatury zůstal takřka na úrovni roku 2004, činil 3340 titulů. Opět se zvýšila produkce dětské literatury jak absolutně, tak svým podílem na celkové produkci. Polepšily si i učebnice a vysokoškolská skripta. Oproti 11 % podílu z předchozího roku se tento ukazatel v roce 2005 zvedl na 11,5%.

Ani podmínky, legislativní rámec, pobídky, státní podpora či zájem kupujících a milovníků knih se zásadně neproměnily, což potvrdzovalo fakt, že je to podnikání nadále dosti rizikové. Lze litovat, že se v oblasti české literatury a knižní kultury objevuje stále tak málo sponzorů a mecenášů.

Do roku 2005 se zapsal důležitý projekt zaměřený na zvyšování čtenářské gramotnosti. Občanské sdružení Svaz českých knihkupců a nakladatelů¹⁰ a jeho společnost Svět knihy s.r.o.¹¹, zahájily na veletrhu Svět

¹⁰ Organizace založená v roce 1879 za účelem šíření českých knih a dodržování profesní etiky. Obnoven roku 1990 a registrován jako občanské sdružení. V současnosti má 273 členů, z nichž dvě třetiny představují nakladatelé a zbývající třetinu knihkupci, distributoři i knihovny s vydavatelskými útvary.

knihy Brno 2005¹² propagační kampaň na podporu čtení knih v České republice "Rosteme s knihou", která trvá dodnes. Projekt je realizován ve spolupráci s profesními a mediálními organizacemi a subjekty, které působí v oblasti propagace četby, příp. aktuálně pracují na projektech, jež se této problematice týkají. Alarmující výsledky výzkumů čtenářské vyspělosti v tuzemsku i v zahraničí, jež dokazují výrazný pokles zájmu mládeže o četbu a knihy, vedly k aktivnímu řešení situace s ohledem na negativní celospolečenské důsledky, které by ignorance problému literární negramotnosti mohla způsobit. Projekt zaměřený na získávání kladného vztahu k literatuře a knihám oslovil novým a zajímavým způsobem zejména předškolní a školní mládež s cílem rozvíjet a prohlubovat jejich literární vzdělání a čtenářskou vyspělost, zlepšovat a obohacovat komunikační schopnosti a obecně kulturní znalosti mladých lidí.

Smysluplnost projektu je dána perspektivní péčí o růst intelektuálního potenciálu naší země. V mnoha vyspělých státech (USA, Velká Británie, Francie, Německo) se důsledkům poklesu zájmu o literaturu ve společnosti snaží zabránit kampaněmi, pořady na rozhlasových i televizních kanálech, podporou celostátních a lokálních soutěží apod. Profesní svazy nakladatelů a knihkupců se do kampaní aktivně zapojují, pomáhají s jejich medializací, udělují záštitu dalším projektům z této oblasti. Propagaci četby se v České republice věnuje mnoho dílčích projektů, které upozorňují na knihu v lokálním i celorepublikovém rozsahu.

Je pozitivní, že se někdo zabývá tak zásadní záležitostí v životech lidí, jako je gramotnost, mnozí si však její důležitost stále neuvědomují. Narůstá počet knižních přehlídek, počet udělovaných knižních cen,

¹¹ Společnost založena v roce 1997 Svazem českých knihkupců a nakladatelů. Hlavní činností je propagační podpora českého knižního trhu a vytváření obchodního prostoru pro české i zahraniční nakladatelské subjekty a firmy hraničních oborů.

¹² Prodejní knižní veletrh.

objevují se noví autoři. Není to ale samozřejmé. Je to zrcadlení práce stovek lidí, kterým je za toto vše třeba poděkovat a vyjádřit uznání.

2.4.2. Struktura knižního trhu v letech 2006 – 2010

Vraťme se nyní zpět k charakteristice knižní produkce a statistickým údajům. Léta 2006 - 2009 jsou charakteristická nárůstem počtu vydaných titulů. V roce 2006 bylo vydáno 17 019 titulů, což v přepočtu na počet obyvatel řadilo Českou republiku na přední místo ve světě.

V roce 2007 proběhlo první reprezentativní šetření (ve dnech 25.5 – 16.6), které vzniklo ve spolupráci mezi Ústavem pro českou literaturu Akademie věd České republiky a Národní knihovnou České republiky za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky. Rok 2007 zaznamenal nárůst, absolutně na 18 029 titulů. Snížil se počet reedicí a bylo registrováno 4 073 nakladatelů. Samozřejmě zůstal dominantní podíl titulů vydaných v češtině (87%). Podíl beletrie zůstal na srovnatelné úrovni předchozích let (22%), literatura pro děti a mládež zaznamenala lehký pokles asi o 1% oproti roku 2006. Údaje, které byly dosud jen odhadovány rozsáhlý průzkum zpřesnil. Ze získaných podkladů se usoudilo, že roční objem obchodu s knihami dosáhl více než 11 miliard Kč, ročně se prodalo téměř 57 miliónů výtisků knih a průměrná cena knihy byla asi 200 Kč.

Následující rok (2008) bylo vyprodukováno zatím nejvíce titulů od listopadu 1989 a to 18 520 knih, 90 % ze všech vydaných titulů tvořily novinky.

V roce 2009 se po třech letech nepotvrdil nárůst počtu titulů, což si lze vysvětlit především stagnací ekonomiky. Celkem bylo vydáno 17 598, tedy o 5 % méně než v předchozím roce a Národní agentura ISBN registrovala 4 583 nakladatelů. V roce 2009 se opět zvýšil počet překladů - dosáhly 33 % z celkového objemu knižní produkce. Celkem byly přeloženy tituly z 39 jazyků.

**Počty vydaných překladů z nejvíce překládaných jazyků
za roky 2005 – 2010**

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
z angličtiny	2 211	2 556	2 665	2 969	3 005	3 071
z němčiny	980	1 186	1 115	1 168	1 157	1 058
z francouzštiny	243	244	285	270	293	562

V roce 2009 je patrný rozdíl v podílech vybraných typů literatury. Beletrie vyšlo asi o 3 % méně než v roce 2008 a pokleslo i vydávání učebnic a vysokoškolských skript. Pokles si lze vysvětlit stále se rozšiřující možností snadného vyhledávání informací na internetu.

Počty vydaných titulů některých typů literatury za roky 2005 - 2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
beletrie	3 340	3 746	3 927	4 162	4 475	4 477
literatura pro děti	866	1 209	1 187	1 385	1 376	1 336
učebnice a skripta	1 776	1 924	1 971	2 132	1 489	1 536

Rok 2010 přinesl již druhý reprezentativní průzkum knižního trhu české dospělé populace, občanů starších 15 let, na téma čtení. Těžištěm šetření byla beletrie a vztah mezi čtením a digitální sférou. Celý projekt má záštitu u Národní knihovny ČR, Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR. Ve dnech od 1.6. - 30.6.2010 proběhla terénní fáze výzkumu, které se účastnilo 1550 respondentů z celé České republiky.

Z průzkumu vyplynulo na základě dotazníků mnoho informací, jež hovoří nejen o stavu gramotnosti českého národa, ale i o postavení knižního trhu u nás. Během šetření uvedlo 79% obyvatel ČR starších 15let,

že za rok přečte alespoň jednu knihu, panuje zde však velký genderový rozdíl, zatímco ženy toto kritérium splňují z 85%, muži pouze z 73%. Průměrně přečteme za rok zhruba 17 knih, nejvíce čtenářů tvoří lidé starších 65let, kteří sahají ke knize denně. Nejméně naopak čtou lidi ve věku 25-34 let. Statistické údaje ukázaly, že v průměru za rok nakoupíme 5 knih a utratíme za ně 1214 Kč.

Hlavním místem, kde kupujeme knihy, jsou z 89 % knihkupectví, dále pak levné knihy a antikvariáty. Mnoho obyvatel za účelem četby neopomíjí ani knihovny, z výzkumu je zřejmé, že nejčastějším osazenstvem knihoven jsou studenti, jelikož věková kategorie 15 – 24 let tvoří 59% návštěvnosti.

Zde se mírně rozchází výsledky mého a celonárodního šetření. Můj dotazník vyplnilo zhruba 150 respondentů ve věku od 18 – 45 let, ženy byly zastoupeny 62%, muži 38%. Dotazník byl umístěn na internetu, v tištěné podobě na úřadu státní správy Prahy 4 a na pražském gymnáziu v Praze, dále jsem vycházela z terénní ankety, kdy mi odpovědi na dotazy poskytli zákazníci Paláce knih Luxor a knihkupectví Kanzelsberger. Téměř 35% mých dotázaných si knihy vypůjčuje v městských knihovnách, 25% vyhledává zajímavé tituly v Levných knihách, 22% kupuje knihy na internetu a pouze 10% si zajde knihu zakoupit do klasického knihkupectví. Zbýlých 8% knihy získává prostřednictvím knižního klubu nebo v supermarketech. O oblíbenosti beletrie hovoří číslo 68%, tedy procentuální počet obyvatel ČR starších 15 let, kteří přečtou za rok alespoň jednu beletristickou knihu. Proč lidé nejčastěji sahají po beletrii? Důvodem je zcela jistě relaxace, já sama si neumím představit dovolenou bez kvalitní knihy, ale i obohacení vnitřního života a získávání informací. Knihy si vybíráme převážně podle žánru, což je nejstabilnější kritérium, nebo podle autora. Velkého propadu se však dostává poezii, kterou čte pravidelně

pouhé 1% obyvatel, alarmující je však i číslo 51%, tedy procentuální počet obyvatel, kteří jí nečetli nikdy. „*Ubylo mnoho kvalitních autorů, básníků i žurnalistů. Je to znát i v hloupostech jakými jsou odfláknuté písňové texty, autoři neumí veršovat, je to nesmírně banální. Suchého texty v 60. letech, to byla zpívaná poezie,*“ příhodně na mou otázku uvedl JUDr. Aleš Pejchal.¹³

Jak v mém šetření, tak i v celonárodním projektu Národní knihovny ČR, Ústavu pro českou literaturu AV ČR a Ministerstva kultury ČR, se na první příčce oblíbenosti umístil autor Michal Viewegh. Dále Erich Maria Remarque, jenž je i mým nejoblíbenějším autorem, Dick Francis, Karel Čapek, Agatha Christie a Betty MacDonald. Nejpopulárnější knihou se stala kniha „*Vejce a já*“ od Betty McDonald, „*Babička*“ od Boženy Němcové, „*Osudy dobrého vojáka Švejka*“ za světové války od Jaroslava Haška, „*Egypt'an Sinhuet*“ od Miky Waltariho, tuto knihu jsem se zaujetím přečetla více než čtyřikrát a věřím, že ne naposled. Dotazníky studentů střední školy svědčí o tom, že velmi oblíbenou knihou je i Harry Potter. Toto dílo uvedlo jako svou nejoblíbenější knihu 13 studentů.

¹³ Renomovaný právník a autor knih "Jak si stojej nebožtíci" či "Základní slova", rozhovor s ním níže na str. 53

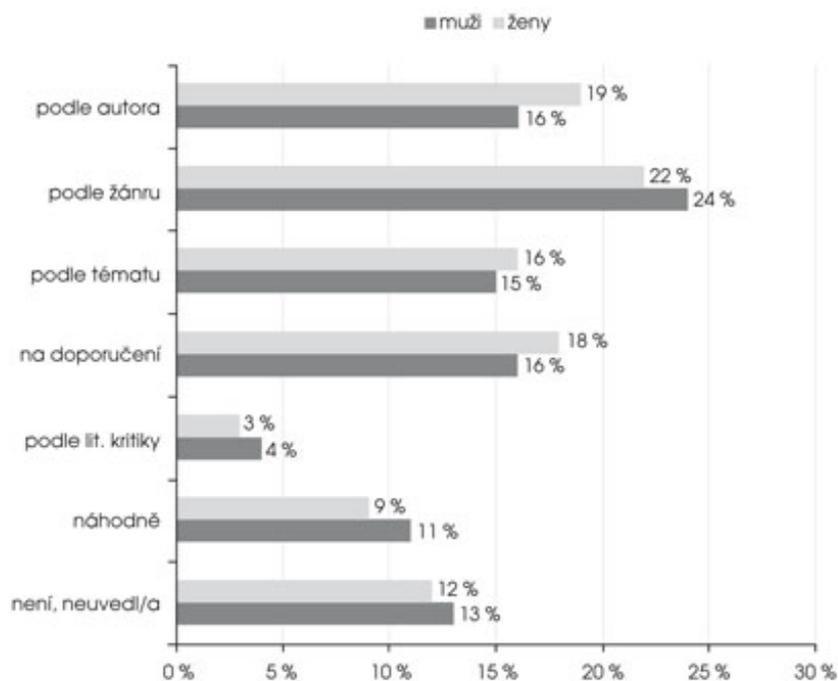
Celkový počet vydaných titulů za roky 2001 – 2010

Rok	Počet vydaných titulů
2001	14 321
2002	14 278
2003	16 451
2004	15 749
2005	15 350
2006	17 019
2007	18 029
2008	18 520
2009	17 598
2010	17 054

Porovnání výsledků průzkumu v roce 2007 a 2010

Aktivity	2007	2010
čtení (v %)	83	79
nakupování (v %)	71	46
veřejné knihovny	40	38
počet přečtených knih za rok	16,1	17,3
domácí knihovny (svazky)	274	245
počet koupených knih (svazky)	6,6	5
peníze vydané za knihy (Kč)	1303	1214
čtení (knih) (minuty denně)	41	38
noviny/časopisy (minuty denně)	30	28
televize (minuty denně)	111	113
rozhlas (minuty denně)	113	106
internet (minuty denně)	86	92
nejoblíbenější autor	Michal Viewegh (34 hlasů)	Michal Viewegh (34 hlasů)
nejoblíbenější kniha	Vejce a já (16 hlasů)	Vejce a já (18 hlasů)

Kritéria, dle kterých si vybíráme beletristické knihy

Čtenáře dělíme do 4 kategorií podle počtu přečtených knih za rok¹⁴.

1) žádná kniha – nečtenář

Dle socio-demografického¹⁵ portréту vypadá jako nečtenář spíše muž ve věku 24 – 34 let, který je vyučen, tedy bez maturity. Jde o občana fyzicky pracujícího, pochází z nejnižších příjmových kategorií a žije v nejmenších sídlech (do 5000 obyvatel).

2) 1-6 knih - čtenář sporadický

3) 7 – 12knih – čtenář pravidelný

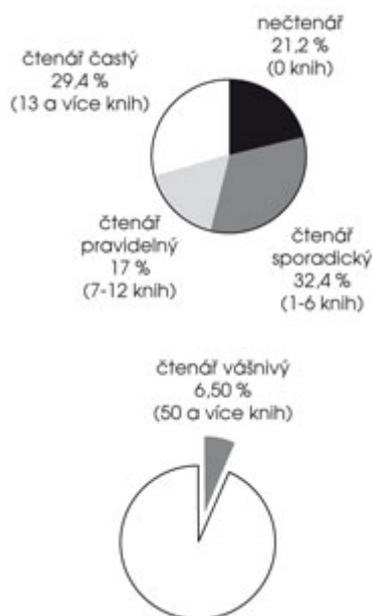
¹⁴ Výsledky vychází z průzkumů Národní knihovny ČR, Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR v roce 2007 a 2010.

¹⁵ Základní ukazatele popisující cílovou skupinu. Zahrnují údaje jako věk, pohlaví, vzdělání, místo bydliště apod.

4) 13 a více knih – čtenář častý

Portrétem čtenáře častého je spíše duchovně pracující žena mezi 15 – 24 lety, vysokoškolského vzdělání, ekonomicky neaktivní (na mateřské dovolené). Vychází z vyšších příjmových kategorií a žije spíše ve velkoměstě (nad 100 000 obyvatel).

Rozložení čtenářů dle průzkumu v roce 2010

Srovnáme – li průzkumy z let 2007 a 2010¹⁶, můžeme pozorovat patrný vzrůst nečtenářů v České republice. Zatímco v roce 2007 se mezi nečtenáře začleňovalo 17% obyvatel ČR, v roce 2010 toto číslo vzrostlo na 21,2%. Mezi čtenáře časté se v obou letech řadí 29% občanů.

Během celého psaní mé práce jsem využívala mnohé ankety a šetření, jak mezi studenty, přáteli, tak i knihkupci a nakladateli, ti však nebyli k bližšímu rozebrání jejich produkce příliš sdílní, obava z konkurence je v jejich praxi přítomna stále jako Monův¹⁷ stín.

¹⁶ Výběrové soubory byly sestaveny na základě údajů ze sčítání lidu. Rozsah výběrového vzorku- 1550 respondentů.

¹⁷ Smyšlená postava – halucinace hlavního představitele ze slavného psychologického románu spisovatele Ladislava Fukse - Pan Theodor Mundstock

Mnohé informace jsem získala díky nesmírné ochotě oslovených reprezentantů českého knižního trhu. Statistické údaje mi byly v kompletní a rozšířené formě poskytnuty Ludškem Blažkem ze Svazu českých knihkupců a nakladatelů. Díky vstřícnosti hned několika současných autorů, kteří se mnou ochotně spolupracovali, vyměňovali si se mnou e-maily a se dvěma z nich jsem se dokonce měla možnost osobně seznámit, jsem se dozvěděla množství cenných připomínek, rad a názorů, jež obohatily mou práci a především mě samotnou.

Snažila jsem se pomocí všech těchto dostupných informací vyhodnotit stav především celého roku 2010, z pohledu oblíbenosti autorů, prodeje knih, ale i aktuální problematiky knižního sektoru.

Shrnu-li oblíbenou četbu studentů středních škol, kde jsem nechávala k vyplnění jednoduchý dotazník, vyvstal ve mně pocit, že snad ani neví, co to kniha je, že je snad ostuda vzít si ji do ruky a odmítnout lákadlo interaktivní zábavy jejich vrstevníků. Nicméně, jak už jsem výše uvedla, byl jmenován téměř shodně jeden autor - Michal Vieweg. Proč zrovna on? Správný marketingový tah, zfilmovaná díla promítaná ve všech kinosálech po celé České republice způsobila, že se na nás z pultů valí knihy tohoto komerčního spisovatele. Pochybuji o tom, že mnozí z účastníků ankety knihu do ruky vůbec vzali, jelikož film lze sehnat doslova na každém rohu, přesto je alespoň pozitivní stanovisko, že vůbec nějakého autora znají. Na mou otázku: „*Jakého znáte současného autora?*“ se mnoho lidí tvářilo dosti rozpačitě nebo mě odbyli slovy: „*Dnes už žádní dobří autoři nepíší.*“ Na své otázce jsem však trvala a nakonec přišel Vieweg na jazyk téměř všem dotázaným.

Spousta lidí zaměňuje slovo dobrý a kvalitní spisovatel za slova známý a komerčně úspěšný. Jak jinak si vysvětlit, že rok 2010 byl žní pro

mnohé z televizních hvězd. Vycházely kuchařky "Babicovy dobroty"¹⁸, "Bravo šéfe"¹⁹ se Zdeňkem Polreichem či "S Italem v kuchyni"²⁰. Z pultů se na nás valí novinky, o jejichž kvalitě můžeme jen stěží uvažovat, nicméně český knižní trh si je zkrátka žádá. Zvítězí i nyní kvantita nad kvalitou?

Situace je dnes pro umělce dosti obtížná, pokud autor nedostane na knihu grant, musí si ji sám financovat nebo si sehnat sponzory. Ale i v případě, že peníze má a může jí třeba do měsíce vydat, nikdo se o knize pravděpodobně nedozví, vzhledem k tomu, že naše sdělovací prostředky značně omezily, až téměř vymýtily recenze jak na beletrii, poezii, tak i básnické sbírky a na samotnou propagaci knihy od autora nezbyvají peníze. Z výzkumu roku 2010 vyplynulo, že informace o knihách získáváme nejčastěji u známých a našich blízkých, následuje internet a pouze 8% se na zviditelnění knižních novinek podílí tisk. I v mém šetření první místo zaujalo doporučení známých (63%).

„Mam několik hotových rukopisů poezie, ale zatím je jim souzeno zůstat jen v počítači. Ministerstvo kultury dnes podporuje vydávání knih krásné literatury pouhými třemi miliony korun. Nad takovou částkou se jen můžeme smutně pousmát a tiše závidět spisovatelům finským, švédským, norským, slovinským nebo dánským, kde stát své spisovatele a vydávání národní literatury nesmetl ze stolu jako zbytečné drobký,“²¹ uvedl spisovatel Michal Černík pro časopis Tvar na otázku: *„V čem vidíte rozdíly mezi situací básníka tehdy a dnes?“*

Na otázku: *„Jsou pro Vás knihy cenově dostupné?“* lidé odpovídali shodně. Knihy jsou drahé a finanční prostředky spousty lidí, studentů, pracujících i důchodců značně omezené. V dnešní době již člověk nepřijde

¹⁸ Jiří Babica je protagonistou kuchařské show "Babicovy dobroty", kterou vysílá televize Nova.

¹⁹ Zdeněk Polreich, protagonista kuchařského pořadu "Ano, šéfe", kterou vysílala do roku 2010 TV Prima.

²⁰ Emanuel Ridi, původem Ital, protagonista pořadu o vaření na televizní stanici Tv Prima.

²¹ Citace z rozhovoru s Michalem Černíkem v článku "Nesmiřitelnost zahojí až smrt", vyšlo 30.10.2008 v časopisu Tvar 18/2008, str.4. (připravili Michal Jareš a Lubor Kasal)

ke knihkupeckému pultu, nevysází na skleněný talířek pár korun a neodnese si za to adekvátní knihu. Každá doba má své plusy a mínusy, ta naše dává pomalu ale jistě knihám stop, s čímž souvisí další problém, který ohrožuje knižní trh, a jež nastolili naši současní ekonomičtí ministři. Byl zveřejněn plán daňové reformy, podle kterého by se měla zvednout sazba DPH na knihy z 10 % na 19 %, což značně ohrozí budoucnost českých knih.

2.5. Ohrožení knižního trhu – zvýšení sazby DPH na knihy

Na zvýšení sazby DPH na knihy doplatí kromě čtenářů i nakladatelé a knihkupci pohybující se na hraně rentability. Jak uvedl Josef Žák z distribuce Kosmas.cz²², dopad na knižní trh bude citelný a řada knihkupců by musela zvednout obrat, což podle něho při prognóze ekonomického vývoje není reálné a znamená to pro ně existenční postih. Nebyla brána v potaz ani varování hlásající katastrofy pro knižní trh v případě jakéhokoli dalšího zvýšení DPH na knihy a tiskoviny.

Česká republika se dle výzkumu²³ čtenářské gramotnosti a schopnosti využít nabyté vědomosti v praxi řadí mezi podprůměrné. Ačkoli se všechny politické strany ve svých programech ohání podporou vzdělanosti, skutečnost je jiná a úpadek gramotnosti českého národa sledují jen z povzdálí. Zvýšení DPH s sebou přinese katastrofální důsledky, dojde k poklesu počtu vydávaných titulů, mnoho menších nakladatelství se v moři konkurence neudrží a zanikne, generace mladších čtenářů si postupně odvykne číst úplně.

Ve vyspělých evropských zemích se průměrné DPH pohybuje mezi 5 až 6%, pokud započítáme všechny země Evropské unie, dostaneme se k číslu 7,6 %. V Evropské unii je dokonce osm zemí, které mají na knihy speciální sazbu, která se vyšší daně řadí například pod potraviny nebo léky. Prozaik a předseda Klubu českých spisovatelů Petr Prouza upozornil na situaci, která nastala na Slovensku při zavedení rovné daně za Dzurindovy vlády²⁴. Tehdy došlo prakticky k 100 % zvýšení daně a katastrofálně to postihlo nabídku a distribuci nových i starých knih. Následkem byl zánik

²² Internetové knihkupectví (www.kosmas.cz), informace o zvýšení DPH na knihy z internetového zdroje Novinky.cz z 15.2.2011 (<http://www.novinky.cz/kultura/225253-sjednoceni-sazby-dph-by-zlevnilo-e-knihy.html>)

²³ PALEČKOVÁ, J.; TOMÁŠEK, V.; BASL, J.: Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009. "Umíme ještě číst?" Praha, Ústav pro informace ve vzdělávání 2010, ISBN 978-80-211-0608-6

²⁴ Cit. Novinky.cz, 15.2.2011 (<http://www.novinky.cz/kultura/225253-sjednoceni-sazby-dph-by-zlevnilo-e-knihy.html>)

mnoha knihkupců, snížení nabídky a pokles nákladů knih o více než polovinu. Mezi země v Evropě s vysokou sazbou na knihy patří pouze Dánsko (25%) a Bulharsko (20%), kde knižní trh prakticky neexistuje. Ani v Rusku DPH na knihy nepřesahuje 10%. Naopak Velká Británie, jejíž knižní trh je mnohonásobně větší než ten náš, má na knihy nulovou sazbu DPH.

Vydávání velkého množství knih je nesmírným kulturním obohacím a pozitivně působí na vzdělanost národa. Je to právě literatura, která rozvíjí naši mateřštinu, která nám dopomáhá k lepšímu vyjadřování, ovlivňuje naše myšlenky a chování. Ačkoli již v současné době je koupě knih poněkud nákladnější, stále byly poměrně dostupné pro všechny sociální vrstvy obyvatel. Tím, že dojde k dalšímu zdražení knih a zúží se nabídka, především v oblasti naučných knih a učebnic, se pro sociálně slabší skupinu obyvatel stanou knihy méně dostupné.

Je nesporná nutnost chránit a podporovat vydávání knih formou nižší sazby DPH. Pro tento účel byla zřízena Svazem českých knihkupců a nakladatelů petice "Obrana na ochranu knih"²⁵, kterou hodlá předložit vládě a českému parlamentu. Petici podepsalo ke konci května 2011 přes 150 000 lidí, s ohledem na počet obyvatel je ale toto číslo stále dosti nízké.

²⁵ Organizované Svazem českých knihkupců a nakladatelů proti zvýšení DPH na knihy. Výzva na obranu knih má svou stránku i na Facebooku, kde je možné stáhnout podpisový arch.

DPH VE STÁTECH EU K 1. 1. 2011²⁶

	knihy	základní sazba
Velká Británie	0	20
Irsko	0	21
Lucembursko	3	15
Itálie	4	20
Španělsko	4	18
Kypr	5	15
Maďarsko	5	25
Malta	5	18
Polsko	5	23
Francie	5,5	19,6
Belgie	6	21
Nizozemsko	6	19
Portugalsko	6	23
Švédsko	6	25
Řecko	6,5	23
Německo	7	19
Slovinsko	8,5	20
Estonsko	9	20
Finsko	9	23
Litva	9	21
Rumunsko	9	24
Rakousko	10	20
Slovensko	10	20
Lotyšsko	12	22
Česko	10	20
Bulharsko	20	20
Dánsko	25	25

* Tučně jsou vytištěna jména zemí, které zdaňují knihy nižší sazbou než potraviny

²⁶ VAT Rates Applied in the Member States of the European Union. Situation at 1st January 2011, Brusel, EC – viz http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf

2.6. Revoluce ve čtení s názvem e-books

Život v 21. století je rychlý, plný inovací a především se začíná digitalizovat. Tomuto trendu podlehla v poslední době i kniha, její digitální ekvivalent pomalu nabývá na síle.

Postavení elektronické knihy se paradoxně se zvýšením DPH nezmění. „*Ano, e-knihy mají dvacet procent. Tam se ale šetří na tisku, takže to tolik nebolí. Navíc jako e-knihy se vydává pouze to, co vychází i v tisku, jinak se to nevyplatí, takže přednáklady jsou již zaplacené,*“²⁷ uvedl pro Právo spisovatel Martin Vopěnka z nakladatelství Práh, jeden ze spoluautorů výzvy SOS nakladatelů.

Během mého pobytu v cizině jsem měla možnost na vlastní oči vidět, že e-kniha už opravdu není jen pojem, nýbrž velice využívaný prostředek. Především obyvatelé USA si tento způsob čtení velmi oblíbili, klasická vazba v této části světa již pozbyla své funkce a žádaným zbožím se staly čtečky elektronických knih. Mluvíme o největším vynálezu na knižním trhu od Gutenberka – čtečkou elektronických knih Kindle. Je pravdou, že prodej e-knih stále stoupá, od roku 2002 se prodej zvýšil o 71%. Za rok 2009 bylo utrženo za prodej e-knih 313 miliónů dolarů.

Trh s elektronickými knihami se v Česku rozjíždí jen velmi pozvolně. Podobná situace je i v sousedním Německu, kde je patrný nízký počet titulů, nedostatek čteček a poměrně vysoké ceny oproti USA, což má za následek mizivý počet čteček. Největším českým prodejcem je mladý server eReading²⁸, který se snaží vybojovat složitou bitvu a rozšířit povědomí o elektronickém čtení. Na otázku²⁹: „*Kolik je dnes v Česku*

²⁷ Cit. Novinky.cz, 15.2.2011 (<http://www.novinky.cz/kultura/225253-sjednoceni-sazby-dph-by-zlevnilo-e-knihy.html>).

²⁸ Internetový portál s nejširší nabídkou elektronických knih.

²⁹ LIPERT, Martin. *Kindle je největším zlem pro knihy v Česku*, vyšlo 14.3.2011, ptal se Petr Krčmář

<<http://www.root.cz/clankyumartin-lipert-kindle-je-nejvetsim-zlem-pro-eknihy-v-cesku/>>

čteček?“ odpověděl Martin Lipert, spoluzakladatel projektu eReading.cz: „Zrovna dnes mě oslovila nějaká agentura, která tvrdila, že jich je v Česku asi 50 000. My máme na portále asi tisícovku registrací. Tak mi řekněte, kde je ten zbytek? Když jsme byli první a jsme největší. Zbytek samozřejmě tahá knížky pokoutně.“ Přestože se očekává, že podíl e-knih nadále poroste, prognózy specialistů ukazují, že 60 – 80 % zůstane nadále tištěným knihám. Předpokladem zůstává, že velkou část lidí e-knihy neosloví a zůstanou věrni tištěné verzi. Tištěné knihy jsou spojeny s národní kulturou a předpokládá se, že elektronické knihy je prozatím nemohou nahradit. Již odedávna je právě kniha nejžádanějším vánočním dárkem i pozorností, bereme si ji s sebou na dovolené, prázdniny a čteme ji ve volném čase. Tištěná kniha je nenahraditelná, nicméně ti, jež se cítí být novou formou oslovení, mohou narazit na určité skrupule. Názor na výhody elektronické knihy v porovnání s tištěnou si udělá každý sám, poukážu pouze na některé plusy e-knih. Do čtečky můžeme nahrát větší množství knih, čímž vzniká výhoda pro čtenáře, kteří často cestují. V e-book se také lépe vyhledává a pozitivní je i skutečnost, že lze měnit velikost písma, které je mnohdy v tištěných knihách malé. Na druhé straně se však vyskytuje i velká řada problémů, které nepůjde snadno odstranit. Jedním z handicapů moderních čtecích zařízení je nutnost zdroje energie, což má za následek časté dobíjení baterie, které uživatelský komfort snižuje. Také je diskutabilní záležitost trvanlivosti dat. Co se stane, až za několik let zařízení fyzicky doslouží? Bude ještě vůbec existovat původní? Bude možné transformovat data do nového zařízení? Vždyť už dnes je na scéně celá řada formátů, které jsou pro konkurenční čtečky nečitelné.

V internetových diskusích lidé zarputile prohlašují, že by měla být digitální díla ke stažení zdarma. Ačkoli nejsou elektronické knihy

vydávány v hmotné podobě a nakladatel neplatí papír, tisk ani vazbu knihy, existují však náklady, které jsou potřeba k jejich vytvoření. V současné době se ceny e-knih pohybují mezi 55% – 70% ceny tištěné knihy, ale předpokládá se jejich zvyšování. Příkladem může být aktuální nabídka na Amazonu, kde původní cena 9,99 USD je dávno překonána. Výroba elektronické knihy je opravdu méně nákladná než v případě knihy tištěné, ale nic není tak snadné. Proces představuje spoustu ruční práce a znamená vlastně znovu provedení zjednodušené redakce a sazby zvlášť pro každý podporovaný formát. Hlavní potíže činí grafická úprava a fonty, které spolu s dalšími náklady jako jsou honoráře, ilustrace či režie vede k tomu, že se náklady, které musí nakladatel vynaložit, vrátí až s počtem 100 - 200 prodaných kusů. *„Rozumná cena za elektronickou knihu v případě, že ji nechce nakladatel dotovat, se velmi těžko vyčísľuje. Musíte počítat právě s fixními náklady, které chť nechtě musíte do knížky nacpat. Aby vůbec taková kniha vyšla, musíte investovat řekněme 45 000 Kč. To jsou peníze, které ve výrobě jedné knihy utopíte. Pak začnete knížku prodávat řekněme za 120 Kč, z toho 20 Kč odvedete státu na DPH, třetinu dáte distributorovi, autorovi dáte 20 Kč a jste na 50 Kč. Z těchto peněz pak začnete splácet fixní vstupní náklady a pak teprve začnete vyděľávat,“³⁰* uvedl Martin Lipert v rozhovoru pro Root.cz³¹.

I zde však vyvstává problém s pirátskými kopiemi, které se staly fenoménem posledních let. Oproti hudebnímu CD je sice celý proces náročnější, pokud však dojde u e-books k odstranění ochrany proti kopírování, celý proces se zjednoduší. Toto může mít neblahé následky vzhledem k tomu, že ani nakladatelé, ani autoři nemají příležitost získat jiný zdroj příjmů například z turné či koncertu, může tak dojít ke snížení

³⁰ Rozhovor pro Root.cz, Martin Lipert: Kindle je největším zlem pro knihy v Česku, vyšlo 14.3.2011, připravil Petr Krčmář (<http://www.root.cz/clankyumartin-lipert-kindle-je-nejvetsim-zlem-pro-eknihy-v-cesku/>)

³¹ Denní zpravodajství ze světa otevřeného a svobodného software (www.root.cz)

provizí autorů a ke krachu nakladatelů. Vydat klasickou knihu není nic snadného, celý proces je náročný časově i finančně. Poměrně nízké náklady na výrobu elektronické knihy tak mají vést k situaci, kdy by si autoři mohli knihu vydávat sami, což by je alespoň v této rovině odlákalo od nakladatelů. Výtvary mnohých nadšenců a grafomanů bezpochyby zaplevelí trh s e-knihami do té doby, než distributoři zjistí jejich kontraproduktivnost. Elektronické knihy mohou být i rozšířením literárního povolání pro autory, v tomto případě by se ale jednalo o kategorii elektronických knih, které budou odvozeny od knižního vydání. Je téměř nemožné, aby nějaký autor vydal knihu pouze v elektronické podobě vzhledem k jejímu objemu prodeje: „*Fixní náklady musí pokrýt tištěná kniha. Všichni nakladatelé to tak chápou, to je jejich jistota. Kdyby měla vyjít jen elektronická verze, tak vám to nikdy finančně nevyjde,*“³² uvedl Martin Lipert.

Mnoho lidí, kteří nejsou z knižního oboru, spatřuje ve vztahu nakladatele a autora jistou protichůdnost, mnohdy bývá nakladatel považován za vykořisťovatele. Skutečností je vzájemná ekonomická a pracovní spolupráce, kdy nakladatel zajišťuje vydání knihy bez rizika ztráty pro autora. Toho může postihnout pouze nižší honorář. Příprava knihy je prací celé řady lidí, jmenujme například 1-2 grafiky nebo redaktora. Pokud dojde mezi autorem a nakladatelem k neshodám, pak se jejich cesty rozcházejí. Do té doby nemá autor důvod opouštět svého nakladatele pro vidinu mizivého nárůstu zisku za určitá rizika a práci navíc. Jaký je dnes vlastně přístup nakladatelů k elektronickým knihám? „*Ještě před rokem nikdo z nich nevěděl téměř vůbec nic. Dnes jsme už radikálně někde jinde, během roku 2010 všichni nakladatelé pochopili, že to tu je a že se k tomu*

³² LIPERT, Martin. *Kindle je největším zlem pro knihy v Česku*, vyšlo 14.3.2011, ptal se Petr Krčmář
<<http://www.root.cz/clankyumartin-lipert-kindle-je-nejvetsim-zlem-pro-eknihy-v-cesku/>>

nějak musí postavit. Rozdělil bych je do tří skupin: první tvoří nadšenci, kteří zajásali a šli do toho. Těch bylo minimum. Pak jsou tu druzí, kteří říkají: „Ani omylem! Elektronická kniha je degradací psaného díla! Nejširší skupina pak samozřejmě vyčkávala s tím, že se přidá k vítěznému proudu. Postupně se tak vlastně přesvědčili sami mezi sebou. Navíc rok 2011 je z hlediska nakladatelů naprosto revoluční, protože všichni už podepisují s autory nové smlouvy, které počítají i s elektronickým publikováním, což je obrovská změna. Dříve to byl základní kámen úrazu, protože nakladatelé měli s elektronickými knihami mnoho administrativy,“³³ sdělil Martin Lipert pro Root.cz.

Do budoucna můžeme předpokládat, že na české knižní scéně budou přítomna média v obou verzích. Dle mého názoru elektronická kniha papírovou nikdy nepřeválčuje, jelikož bude vždy více těch, kteří milují vůni klasických knih, kteří si budou chtít listovat papírem, nikoli kurzorem na svém laptopu.

Během anketního šetření³⁴ z roku 2010 byla respondentům položena otázka, zda již nepotřebují knihy v podobě tištěné (papírové) a zda si dokážou představit, že by je četli pouze v podobě elektronické (na obrazovce počítače, čtečky nebo na displeji mobilního telefonu). Převládá zde jednoznačný nesouhlas k existenci pouze elektronické verze, 74% žen a 58% mužů pouze digitální formu knihu neakceptuje.

³³ ³³ Rozhovor pro Root.cz, Martin Lipert: Kindle je největším zlem pro knihy v Česku, vyšlo 14.3.2011, připravil Petr Krčmář (<http://www.root.cz/clankyumartin-lipert-kindle-je-nejvetsim-zlem-pro-eknihy-v-cesku/>)

³⁴ Reprezentativní průzkum českého knižního trhu z roku 2010 na téma čtení. Projekt má záštitu u Národní knihovny ČR, Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR

2.7. Rozhovor se spisovatelkou Lenkou Procházkovou

Ve snaze získat názor na současný knižní trh ze strany dnešních autorů, jsem oslovila dva z nich, kterým jsem mimo jiné položila i otázku, jaký názor mají na současnou literaturu.

„Píšu jaksi dědičně“

Lenka Procházková je autorka, které si vážím za skvělé knížky i těžký životní příběh, kterým si musela projít. V rámci obohacení mé práce mi tato česká spisovatelka umožnila, kousek od břehů Vltavy, v centru staré Prahy, zeptat se na mnoho věcí z jejího spisovatelského života a na faktory ovlivňující její tvorbu.

Jaký byl zásadní moment ve Vašem životě, který rozhodl o tom, že se stanete spisovatelkou?

Ke psaní mě přivedl jednoznačně táta. V době, kdy jsem začínala chodit do školy, nechal novinářiny a začal psát knihu. Maminka ho v tom plně podporovala, protože věřila v jeho talent. Já ani moje mladší sestra jsme tenkrát vůbec netušily, do jakého rizika se rodiče pouštějí, jen nám bylo divné, že táta nechodí do práce a je pořád doma. Psát jsem začala na základní škole, kdy jsem založila třídní literární časopis a vlastně ho celý připravovala sama, tehdy jsem od táty dostala první lekci tvůrčího psaní. Vlastně to bylo asi dědičné. Pak to pokračovalo na gymplu, kde jsem taky založila časopis, ale ten byl ve druhém díle zakázaný, jelikož jsem v něm uveřejnila erotickou básničku, což se nelíbilo ředitelce. Svůj první román,

Alexandr Makedonský – král světa, jsem napsala až po tátově smrti a ačkoli jsem se podepisovala pseudonymem, nakladatelství ho odmítlo.

Vaše knihy oficiálně nevycházely, jaký byl život v disentu?

O tom, že mé knihy nebudou oficiálně vydávány, jsem rozhodla, když jsem podepsala Chartu 77, tedy v roce 1979. U Škvoreckých v 68-Publishers vyšly Oční kapky a v samizdatovém nakladatelství Edice petlice Růžová dáma, kterou jsem se snažila nabídnout i Mladé frontě. Dodnes mám v šuplíku neuveřejněné divadelní hry, které se v budoucnu pokusím prosadit. Všechny ty zážitky z období disentu nejdou zapomenout. Atmosféra disentu byla výjimečná, lidé byli semknutí, věřili si, mohli se na sebe spolehnout. Tím jednotícím prvkem byl společný nepřítel. Pamatuji si větu z tátovy knihy Politika pro každého „*Bud'to budeme žít v této zemi svobodně, anebo žít nebudeme.*“

Vaše stěžejní dílo je, jak sama uvádíte, Beránek. Co Vás přimělo popsat takovou tematiku?

Beránek je nejzávažnější dílo v mém životě. Jsem hrozně ráda, že jsem ho mohla napsat v době, kdy jsem byla v plné síle, protože autor zraje pomaleji než jiní umělci, mezi 40 a 50 jste, co se týče síly a energie, na vrcholu, mnozí dokonce později. Dostala jsem možnost jet do Bamberka na tvůrčí německé stipendium, tam jsem napsala velkou část knihy a když jsem přijela po roce do Prahy, dopsala jsem ji. Práce na knize trvala 15 měsíců, což je podle mě rekord. Asi jsem se na to chystala celý život, jen jsem si to neuvědomovala. Těch pramenů ke knize není moc, pouze Bible, Flaviovy spisy, Rukopisy od Mrtvého moře...Když jsem psala Beránka,

cítila jsem občas i úzkost nad tím, jak velké sousto to bylo. Příběh Ježíše jsem napsala proto, abych ho sňala z kříže, kde visel tak dlouho a abych ho vrátila lidem. Schválně jsem nečetla romány, které napsali autoři přede mnou, abych se nenechala ovlivnit jejich fantazií a čerpala jsem jen z pramenů a knihy Milana Machovce „Ježíš pro moderního člověka“, jež v podstatě mé psaní nastartovala. Zajímavostí je, že teprve po dopsání Beránka jsem se náhodou dozvěděla, že dům umělců v Bamberku stojí na místě, kde bylo předtím vězení, v jehož kobkách byly mučeny čarodějnice. A já tam psala příběh o Ježíšovi. Ráda bych to viděla jako film, mám napsaný scénář – je to taková spíš píseň než mozaika. Když jsem Beránka dopsala, vyšel v listopadu 2000 ve velkém nákladu asi 8000, velmi rychle to mizelo z pultů, ale ukázalo se, že to skupuje někdo, kdo nechtěl, aby se dílo četlo. Nevyšly žádné kritiky, pouze pár velmi negativních, ale jednoduchých kritik. Žádný odpovědný autor se k tomu nevyjádřil a jediný, kdo o tom psal, byl Vladimír Karfík. Kniha dnes už není k dostání, ale chystám se jí vydat znovu a hodlám se tomu věnovat z hlediska prodejní propagace.

Ve čtvrtek 24.3.2011 jste oficiálně pokřtila svou novou knihu "Za Fidelem na Kubu". Jak jste se dostala k tomuto tématu?

Hlavní podíl na tom měl opět táta, byl v 61 roce na Kubě a natočil film „Komu tančí Havana“, film o revoluci. Na mě sáhl zážitek z filmu, který jsem viděla teprve nedávno, a řekla jsem si, že se chci na Kubu podívat dříve, než to tam skončí a vše převálcuje globalizace. Zároveň se mi dostal do ruky nedávno tátův zápisník. V těch kožených deskách se specifickým písmem, jsem našla inspiraci. Popisuje své zážitky z Kubu, to na mě neuvěřitelně zapůsobilo. V knize „Za Fidelem na Kubu“ jsou i fotky,

jelikož se mnou byla kamarádka a fotografka zároveň, také Lenka. Putovaly jsme s batohy na zádech, umím španělsky, tak jsem se dozvěděla hodně věcí o lidech, což jsou zcela jiné informace než ty, které nám podávají média. Celý příběh je z pohledu místních normálních lidí, z pohledu Kubánců. Kniha se zabývá politickou situací, ale je to i román o tom, jak jsme cestovaly. Jsem zvědavá, jaký přinese ohlas.

Jaké současné knihy především vyhledáváte? Jaký máte názor na současnou literaturu?

Abych vám pravdu řekla, knihy kupuji pouze cíleně, opomím ty barevné obálky, které na nás z pultů řvou, to ani nevezmu do ruky. Ale zrovna včera jsem si koupila knihu od francouzského spisovatele Laurenta Bineta, která vyšla v češtině, o atentátu na Heydricha. Pak se také vždycky podívám, co napsali kolegové, autor by neměl moc číst současnou literaturu svých vrstevníků a kolegů. Co se týče české gramotnosti, pořád klesá úroveň čtenářů, což je velmi nebezpečné. Zjistila jsem, že mi moji studenti nerozuměli, když jsem mluvila v přirovnání, měla jsem v povídce zmínku o Remarquovi, kde však nebyl jmenován, četla jsem to nahlas při literární besedě gymnazistů, ale nikdo nepoznal, že je to Remarque.

2.8. Rozhovor s advokátem a spisovatelem JUDr. Alešem Pejchalem

"Advokát s duší beletristy"

Úspěšný právník, skvělý vypravěč, autor poezie i současných beletristických děl, takto lze charakterizovat JUDr. Aleše Pejchala, spoluautora knihy „Jak si stojej nebožtíci“ nebo díla „Základní slova“, kde brilantně odpovídá na otázky Ireny Válové.

Sedím na pohovce v útulném obývacím, za zády mi stojí klavír a z magnetofonu se line příjemná hudba. V této atmosféře mě přivítal pan Pejchal a rozpovídal se o svých dosažených spisovatelských úspěších i snech.

Jak jste se dostal ke spisovatelské dráze, přeci jen je právníčina trochu z jiného soudku?

Ze slohu jsem měl po celou dobu studia vždy jedničku a už tenkrát jsem cítil, že nepíšu úplně blbě. Záhy jsem začal psát básničky a dával je číst dívkám, některým se i líbily. Ve 28 letech jsem vyhrál soutěž v rádiu o nejlepší moderní povídku a hrál jsem i amatérské divadlo, ke kterému jsem napsal několik scénářů. Divadlo bylo i mou malinkou formou protestu proti stávajícímu režimu.

Ona má právníčina se psaním také mnoho společného. Právnícký projev, ať už psaný či mluvený musí zaujmout, je nutné dobré vyjadřování a srozumitelná bohatá řeč. Člověk za bolševismu nemohl jet na plné pecky, ta advokacie mě neobsahovala celého. S kolegou z advokacie jsme

vymýšleli jak si při advokacii přilepšit, jelikož odměny tenkrát nebyly velké. Napadlo nás psát povídky do příloh novin, a aby nás to bavilo, dali jsme si jistá omezení, cosi jako křížovku. Navzájem jsme si určovali, jak má povídka vypadat, v jaké formě bude psána, v jakém čase. Tyto povídky opravdu vyšly v příloze Zemědělských novin. Byl to pro mě mohutný přínos a dostal jsem za to 500 Kčs, což byly tenkrát velké peníze.

Přispíval jste někde i v souvislosti se svými právníckými znalostmi?

Ano, takovou serióznější záležitostí byly příspěvky do Středočeského rozhlasu, kde mi pokládal Pavel Kotyza otázky právníckého charakteru a já daný problém vysvětlil, to mě ale brzy přestalo bavit. Navrhl mi, ať napíšu krátké povídky z advokacie, tak jsem se do toho pustil a nakonec z toho bylo 100 příběhů. Sám jsem je pak četl s podkresem písní Ivo Jahelky v rozhlasovém pořadu „Minutový román“, vznikla i knížka s názvem „100 + 1 advokát“.

K právnícké obci byla směřována i kniha Základní slova, jež jsem napsal ve spolupráci s Irenou Válou, které si velice vážím. Byla to skvělá nenásilná spolupráce, poslala mi otázku a já odpověděl vždy, když jsem měl čas. Nespěchali jsme s tím, trvalo to přes 2 roky. Člověk se musel soustředit, měl jsem z toho nádherný pocit a je to jediná kniha, ke které se vracím.

Proč zrovna takový název?

To je jednoduché, já jsem právník, ona novinářka a všude kolem nás se používá spousta slov. Lidé ale nevědí, o čem hovoří, valná většina slova používá špatně, proto jsem se snažil ozřejmit jejich významy. Dílo se

dostalo až do filozofického rozměru. Když se podívám na internet, ve spoustě článků jsou hlouposti, obsah je jazykově chudý, autoři zkrátka nevědí, o čem píší. Já, ačkoli jsem právník, nemám rád kostrbatou řeč, vždy jsem se snažil, aby vše bylo srozumitelné a čtivé.

Jací jsou Vaši nejoblíbenější autoři, ať již současní či klasikové literárního nebe? Jaký máte názor na současnou beletrii.

Z klasických autorů miluji Čapka, Škvoreckého a Hrabala, z básníků především Oldřicha Mikuláška.

Ze současných autorů sahám především po těch, kteří píší historické romány, v tomto směru jsem si nejlépe oblíbil Angličany. V dnešní době, aby byl autor čten a prodáván, musí být autorem příběhu. Lidé v nynějším světě touží po tom, co nemají, já si nejlépe odpočinu právě na poli historie, je to hezčí pohled na svět než na přetechnizovanou současnost. Před sto lety se žilo tak nějak pravdivěji, málo platný svět mediální a internetový, ve kterém nelze rozeznat, co je objektivní. Věřím, že pro dnešní beletristy je opravdu těžké se prosadit a především uživit, pokud nečiní náklad pět set tisíc výtisků. Důležité je mít i správnou reklamu, takový Michal Vieweg to udělal dobře, mediální propagace i filmová zpracování ho posunula na nejčtenějšího autora, i já jsem od něj četl jedno dílo, ale vůbec mě neoslovilo. Ubylo mnoho kvalitních autorů, básníků i žurnalistů. Je to znát i v hloupostech jakými jsou odfláknuté písňové texty, autoři neumí veršovat, je to nesmírně banální. Suchého texty v 60. letech, to byla zpívaná poezie. I pole žurnalistiky zaznamenává nesmírný pokles, málokdy narazím v novinách na kvalitní nebulvární článek.

3. Závěry anketních šetření a důsledky vývoje současného českého knižního trhu na českou společnost

Ze šetření vyplývá, že zájem českých občanů o knihu neustále trvá, ale v konfrontaci s neustále nově přicházejícími interaktivními a mediálními lákadly lze očekávat jeho pokles v čase. Čtení je v populaci rozloženo podle pohlaví, věku, vzdělání, velikosti místa bydliště a podle výše příjmů jednotlivců. Ukázaly se velké rozdíly mezi ženami a muži panující ve vztahu ke čtení, muži čtou oproti ženám výrazně méně.

Mezi nejoblíbenější četbu patří současná oddechová beletrie, literatura faktu, klasická beletrie a odborná literatura. S věkem roste zájem především o klasickou beletrii, naopak mladší generace upřednostňuje sci-fi, fantasy nebo odbornou literaturu. Čtenáři od knih očekávají především zábavu, napětí a přínos informací. Za sebe však mohu říci, že nedocenitelný je především estetický zážitek a to, jak a čím nás kniha zasáhne.

Spousta čtenářů má svého oblíbeného autora i knihu, kterou jsou schopni jmenovat. Mnozí ale nedokázali na mou otázku odpovědět především proto, že mají oblíbených autorů více a je jim líto jmenovat pouze jednoho.

Na to, zda se zařadíme mezi čtenáře či nečtenáře má rozhodující vliv především rodina, jelikož je velice důležité již v útlém věku podporovat základní čtenářský návyk.

Z mnou sebraných statistických údajů lze dále dovodit, že současný knižní trh je zahlcen velkým množstvím titulů, které rok od roku přibývají. Na knižním trhu je obtížné se vyznat, nicméně nikdy nebyla kniha pro čtenáře dostupná v tolika žánrových i tematických šířích jako právě nyní.

Statistické údaje dále vypovídají o tom, že trh České republiky je s ohledem na počet obyvatel, tedy potencionálních zákazníků, velice malý, ale i přes to je o něj aktivní zájem ze strany vydavatelů, mezi kterými stále bují velká konkurence bez zohlednění kvality vydávaných titulů. Vzhledem k neregulovanosti knižního trhu státem se na našich pultech objevuje nekontrolovatelné množství literárních braků, zatímco mnozí kvalitní autoři dotace na svá díla shánějí jen velmi obtížně. Pokud se těm šťastnějším náhodou podaří knihu vydat, většinou vyjde jen ve velice nízkém nákladu, a tak mnohým nezbyvá nic jiného než knihu nechat uzamčenou v šuplíku a doufat, že jednou dojde k její realizaci a tím i ocenění autora.

Ačkoli jsou to silná slova, sebrané údaje hovoří jasným jazykem: „Postavení české literatury je v devastačním stavu.“ Literaturu ani poezii nepotřebují tištěná periodika, literární kritika byla z kulturních rubrik téměř vymýcena, veřejnoprávní televize literaturu taktéž vytěsnila ze svých pořadů. Zkrátka prezentace české literatury byla buď zcela utlumena či minimalizována ve všech mediálních sférách. Kvalitní literaturu nepotřebují ani obchodní řetězce, které prodávají poplatný literární brak či komerční knihy mediálních hvězdiček. Literatura upadá, s ní i gramotnost a celkové postavení kdysi tolik obdivovaného a vzdělaného literárního národa. Mnohým se může zdát tento fakt jako nepodstatný, nicméně úpadek kulturního života s sebou nese neblahé společenské důsledky. Několik mladých respondentů přiznalo, že knihu vezmou do ruky jenom v době učení, do volného času ji však nezahrnují.

Přestože se neustále rozvíjí další možnosti jak oslovit nové, mladé a moderní čtenáře, příkladem mohou být elektronické knihy, vždy nastane situace, která zvrátí správný směr cesty a navede je do slepé uličky. Nemusím opakovat, že za onu slepou uličku lze považovat například i připravované zvýšení sazby DPH na knihy.

Literatura, umění i hudba jsou kulturní odvětví, bez nichž bychom nepřestali existovat jako individua, přestali bychom však existovat jako lidé vzdělaní. Koho vinit a kde se stala chyba? Lidé dříve lačně sahalí po knihách, jakmile dočetli jednu, byli šťastní, když dostali možnost přečíst další. Z výzkumu vyplývá, že více než 21% obyvatel České republiky za rok nepřečte ani jednu knihu, přes 32% obyvatel lze považovat za sporadické čtenáře, kteří vezmou do ruky maximálně knih šest. Čísla jsou to sice poměrně znepokojivá, nicméně stále je víc těch, kteří četbu zcela neopomínají.

Žijeme v době počítačových her, DVD, 3D kina a internetu, svět kolem nás se digitalizuje a informace, které mohly být dříve pro někoho obtížně dostupné, jsou dnes k dispozici téměř jedním kliknutím tlačítka. Současná mládež považuje četbu knih spíše za námahu, nikoli za relax. Je přeci jednodušší sednout si k televizi a sledovat zfilmované dílo než si budovat v hlavě kousek po kousku celou mozaiku příběhu. Dnes zkrátka bereme to, co je nám předkládáno a nechceme to měnit. Je to správný přístup? Určitě ne. Ačkoli sama dávám přednost papírové knize před mnohými vymoženostmi moderní doby, neodsuzuji technický pokrok v přepisování knih do elektronické podoby. Důležité je číst, čím více, tím lépe a je na každém z nás, jakou cestu si k tomu vybere.

Budoucnost je především v dětech, bylo by chybou zachovávat nečinnost k tak závažnému problému jako je snižování gramotnosti a neschopnosti mladých lidí správně porozumět psanému textu.

Co vyplývá ze statistických údajů o četbě a čtení v České republice? V roce 2007 přečetlo alespoň jednu knihu 83%, pro rok 2010 to bylo pouze 79%, v roce 2007 uvedlo 71% lidí, že za rok nakoupí alespoň jednu knihu, v roce 2010 pouze 46%. I návštěvnost veřejných knihoven od posledního průzkumu opadla (v r. 2007 – 40%, r. 2010 – 38%).

Závažné kulturní dopady, které s sebou přináší čtenářská ignorace, postihnou všechny oblasti lidského života a společnosti. Literárně kvalitní články v novinách, časopisech i na internetových stránkách se stanou nedostatkovým zbožím a výrazová schopnost jednotlivců se omezí na pár chudých slůvek. Jaké kvality mohou být veřejné i psané projevy či nově vznikající literatura národa, který nečte? Přitom čeština je jazyk tak krásný a bohatý, ale co naplat, když jej neumíme správně používat?

Pokud nenastane výrazný převrat a v myslích mladých lidí se nerozsvítí varovné světélko, kulturnost českého národa, na kterou mohly být hrdé předchozí generace, se stane minulostí, o které se budeme učit pouze ve školách.

4. Seznam příloh

Dotazník na téma: Současný knižní trh

5. Bibliografie

1. DVOŘÁK, J.E. *Almanach labyrint 2010: ročenka kulturní revue Labyrint*, Praha: Labyrint, 2010
2. DVOŘÁK J.E. *Almanach labyrint 2009: ročenka kulturní revue Labyrint*, Praha: Labyrint, 2009
3. CHALOUPKA, Otakar. *Takoví jsme my - čeští čtenáři*, Praha: Adonai, 2002
4. LE GOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*, Praha: Argo, 2007
5. PALEČKOVÁ, Jana a kol. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2006*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2007
6. SAK, Petr ad. *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Praha: Portál, 2007
7. STOKLASOVÁ, Blanka – JEŘÁBKOVÁ, Jana. *České knihy 20.století*. Praha: Národní knihovna České republik, 2000.
8. TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize (2007)*, Brno: Host – vydavatelství s.r.o., 2008
9. ŽÁK, Jiří. *Hovory o knihách*, Praha: Vyšehrad, 2000
10. *Ženy a muži v datech*. Praha: Český statistický úřad, 2005

Články z novin a časopisů

11. CÍSAŘ, Jaroslav. *Rekordní knižní žeň/1*, Grand Biblio 1, 2007, č.1, s. 28-31
12. ČERNÍK, Michal. *Vyděděná literatura*, Obrys-Kmen, týdeník pro literaturu a kulturu. Příloha Unie českých spisovatelů, č.5, 2010, s.1
13. DOČEKAL, Daniel. *Elektronické knihy mění svět*. Grand Biblio 1/2011, 25.1.2011, s.20-22
14. HALADA, Jan. „Čtenářský výzkum jako sonda současného knižního trhu“. Čtenář 47, 1995, č.10, s.369-372
15. HALADA, Jan. „Čtenářský výzkum jako sonda současného knižního trhu. Část druhá“. Čtenář 47, 1995, č.11, s.414-417
16. HLINKOVSKÁ, Eva. „Češi čtou málo, nemají prý čas.“, Lidové noviny 13.5.2005, příl. „Pátek Lidových novin“, s.13-18.
17. PADEVĚT, Jiří. *Knížky na českém trhu strašně rychle stárnou*. Rozhovor s Jiřím Padevětem. Přípr. Michal Jareš. Tvar 19, 2008, č.5, s.1 a 4-5
18. PIORECKÝ, Karel. „Kde začíná současnost?“, Tvar 20, 2009, s.6-7
19. TRÁVNÍČEK, Jiří. *Ve studených dobách svobody*, Host č.10, 2010, s.33-38

20. TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čtenáři a čtení v ČR (2010). Jak čteme.* Grand

Biblio 1/2011, 25.1.2011, s.34-36

Elektronické zdroje

ČERNÍK, Michal. *Nepotřebnost literatury a bezprizornost spisovatele.* Britské listy, 24.11.2005, <<http://blisty.cz/art/25885.html>>

LIPERT, Martin. *Kindle je největším zlem pro knihy v Česku,* vyšlo 14.3.2011, ptal se Petr Krčmář <<http://www.root.cz/clankyumartin-lipert-kindle-je-nejvetsim-zlem-pro-eknihy-v-cesku/>>

Zvýšení sazby DPH na knihy <<http://www.novinky.cz/kultura/225253-sjednoceni-sazby-dph-by-zlevnilo-e-knihy.html>>

DPH ve státech EU k 1. 1. 2011

<http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf>

URL: <<http://www.sckn.cz/index.php>>.

URL: <<http://www.mojekniha.cz/>>.

URL: <<http://www.czechlit.cz/>>.

URL: <<http://www.nclf.cz/>>.

URL: <<http://www.klementinum.cz/index.php3>>.